

تاریخ (۲) - یازدهم علوم انسانی

جزوه خلاصه درس ۱۲

درس ۱۲

فرهنگ و هنر در عصر مغول تیموری

دین اولیه مغول: آیین شمنی زیر نظر روحانیانی با عنوان شَمَن

اعتقادات شمنی: پرستش مجموعه ای از مظاهر طبیعت و اعتقاد به خدای بزرگ اما نقص در آن

سیاست مذهبی مغولان: عدم تعصب اقوام مغول در مسائل دینی و ملایمت با پیروان دین های دیگر

عدم آگاهی در این مدارای اعتقادی (تسامح و تساهل)، و تأثیر از شرایط زندگی آنها اما تأثیر آن در پذیرش دین های مختلف از

سوی فرمانروایان و بزرگان مغولی .

نتیجه تسامح و تساهل دینی مغولان: تبلیغ دین توسط پیروان دین های گوناگون در میان آنان، از جمله بهره برداری بزرگان ایرانی، شامل دیوان سالاران، عالمان و مشایخ صوفی به خوبی از این موقعیت برای مسلمان کردن ایلخانان و امیران مغول. حتی کنار گذاشتن اختلاف و رقابت میان پیروان مذاهب و فرق اسلامی، به خصوص اهل تسنن، شیعیان و صوفیان، در دوران پس از هجوم مغول به ایران و تلاش برای مسلمان شدن مغولان بصورت متحد

علل اهمیت اسلام آوردن مغولان: ۱. در نتیجه هم نوایی دین و دولت و برتری شریعت اسلامی بر یاسای چنگیزی، ایجاد ماهیت ایرانی اسلامی برای حکومت ایلخانی، در نتیجه کاهش احساس بیگانگی مردم نسبت به آن ۲. افزایش نفوذ و قدرت ایرانیان در دربار ایلخانان و اداره حکومت با مسلمان شدن مغولها، در نتیجه ایجاد زمینه برای بازسازی ایران و انجام اصلاحاتی در امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

گسترش تشیع در دوره ایلخانان به ویژه به دنبال کوششهای علمی و فرهنگی خواجه نصیرالدین توسی، در نتیجه افزایش نفوذ مذهب شیعه: گرایش ایلخان الجایتو، جانشین غازان به این مذهب.

سیاست مذهبی تیموریان: مسلمان بودن تیمور و جانشینان او و احترام ایشان به اصحاب دین. در نتیجه در عصر تیموری ساخت مدارس، مساجد و خانقاهای بسیار. گرایش سلاطین تیموری به مذهب تسنن. در دوران حکومت تیموریان همچون عصر ایلخانان: عدم محدودیت و سخت گیری خاصی نسبت به شیعیان و صوفیان و در نتیجه فعالیت آزادانه آنان. از ویژگیهای شاخص عصر مغول تیموری: اتحاد و زندگی مسالمت آمیز پیروان مذاهب و فرق اسلامی و معتقدان به دینهای دیگر،

رشد قابل توجه تصوف و طریقههای صوفیانه بعنوان یکی از تحولات مهم دوران ایلخانان و تیموریان: علل رشد تصوف: ایجاد و نگرانی و ناامیدی در جامعه پس از هجوم ویرانگر و وحشت انگیز مغول به ایران مهمترین طریقههای صوفیانه در عصر ایلخانان و تیموریان: طریقت های صوفیانه ی بزرگی همچون صفویه، نعمت اللهیه، حروفیه، نوربخشیه، نقش بندیه و مشعشعیه

پیامد کثرت پیروان و مریدان طریقههای صوفیانه: ۱. افزایش نفوذ و موقعیت اجتماعی رهبران و مشایخ آن طریقهتهدر نتیجه احترام فرمانروایان و مقام های سیاسی و نظامی به مشایخ صوفی ۲. تمکن مالی و قدرت اقتصادی مناسب برای رهبران طریقت های صوفی بدنبال نذر و وقف اموال و املاک فراوانی برای خانقاه ها

ایجاد، تغییر و تحول چشمگیری در فعالیت طریقت های صوفی در قرن نهم هجری: ۱. از یک سو گرایش بیشتر صوفیان به تشیع ۲. از طرف دیگر ورود تدریجی برخی از طریقت ها مانند طریقت صفوی به سیاست و رقابت با فرمانروایان و پادشاهان برای به دست گرفتن قدرت

هنر و معماری

پیشینه ی فرهنگی و هنری عظیم قلمرو پهناور مغولها در بخش وسیعی از آسیا از چین تادریای مدیترانه

علل شکوفایی هنر در دوران ایلخانان و تیموریان: پیوند تجارب و سنتهای هنری و هنرمندان سرزمینهای فتح شده در دوره ی فتوحات مغول، با یکدیگر در نتیجه ایجاد زمینه مناسب برای رشد آن. در نتیجه پیدایش مراکز بزرگ فرهنگی و هنری در شهرهای مختلف، به خصوص مراغه، تبریز، شیراز، هرات و سمرقند و تأسیس کتابخانه های عظیم در این شهرها: تأثیر ژرفی بر رونق فرهنگ و هنر در این دوران

1نگارگری و خوشنویسی

رونق و رشد هنر نگارگری و نقاشی در عصر ایلخانی و تیموری در عصر ایلخانان، هنر نگارگری (تلفیقی از سنتهای نقاشی ایرانی و چینی): بیشتر در کتاب آرای و مصور ساختن کتابهای تاریخی و متون ادبی و نیز کتابهای پزشکی، جانورشناسی و نجوم. تشویق ایلخانان مغول برای ساخت شاهنامه های مصور. نمونه ی باقی مانده آن، شاهنامه ی دموت. گسترش شگفت انگیز هنر نگارگری در روزگار جانشینان تیمور چون شاهرخ و نوادگانش از جمله بایسنقر میرزا، در سراسر ایران به ویژه خراسان افزایش مصور کردن کتابهای گوناگون از نجوم گرفته تا شاهنامه و دیوانهای شعر به لحاظ کمی و کیفی در این دوره و ایجاد کتابهای با قطع بزرگ .

عامل کمک کننده به هنرمندان در پیدایش کتابهای مصور: کیفیت خوب و فراوانی کاغذ و مواد نگارگری از قبیل رنگ و طلا فاخرترین نمونه ی شاهنامه ی مصور شده در عصر تیموری، شاهنامه بایسنقری مصور شده به دستور شاهزاده بایسنقر، پسر شاهرخ به عنوان سیاستمداری هنرمند و هنرپرور

تبدیل شهر هرات در زمان شاهرخ تیموری و جانشینانش ، به یکی از کانونهای بزرگ علمی، فرهنگی و هنری جهان اسلام ، به خاطر داشتن ثروت هنگفت، کتابخانه های بزرگ و هنرمندان نامدار علاوه بر توجه سلاطین و شاهزادگان تیموری که به هنر و هنرمندان : توجه برخی از وزیران آنان از جمله امیرعلیشیرنویسی، شاعر و وزیر سلطان حسین میرزا بایقرا و پشتیبانی و تشویق جدی هنر و هنرمندان

هنرنمایی ده ها هنرمند شامل نگارگر، خوشنویس، تذهیب کار، جلدساز و جز آن در شهر هرات از جمله نامورترین نقاشان عصر تیموری کمال الدین بهزاد، ایجاد تحول عظیم در نقاشی توسط آثار و مکتب نگارگری او .

2معماری

توقف فعالیتهای معماری پس از هجوم ویرانگر چنگیزخان مغول به ایران بدلیل ویرانی شهرها و نابودی بسیاری از آثار فرهنگی و هنری ؛ اما توجه جانشینان اوبه معماری و هنر تحت تأثیر فرهنگ و هنر ایرانی اسلامی و با راهنمایی و تشویق فرهیختگان ایرانی در نتیجه بازسازی ویرانی ها، برپا ساختن شهرها و پدید آوردن آثار هنری دوره تیمور: تلاش او در جهت عمران و آبادانی پایتخت خود با گرد آوردن هنرمندان و معماران بزرگ سرزمین های فتح شده در سمرقند،

اوج شکوفایی معماری ایرانی در دوره جانشینان تیمور به ویژه در عصر شاهرخ و همسرش گوهرشاد بیگم سرشنا سترین معماران این دوره: قوام الدین و غیاث الدین شیرازی و محمدبن محمود اصفهانی بعنوان استادانی بی همتا در فنون معماری.

پیشرفت فنون و شیوه های معماری در عصر ایلخانان و تیموریان، با توسعه دانش و خلاقیت معماران زبردست ایرانی، ویژگی مهم معماری این دوره: ایجاد بناهای عظیم، ساختن گنبدها، طاقها، ایوانها و مناره های بلند و تزیین ساختمانها با گچبری و کاشی کاری به شیوه های گوناگون. در این دوره همچنین استفاده از ترکیب آجر و کاشی نیز برای تزیین و زیباسازی بناها

علم و ادب

رکود علمی و ادبی ایران بر اثر هجوم مغولان در نتیجه ۱. قتل و مهاجرت اندیشمندان و عالمان، ۲. تخریب و تعطیلی مدارس، کتابخانه ها و مساجد، اما افزایش فعالیتهای علمی و آموزشی در ایران: به دنبال ۱. تشکیل حکومت ایلخانان و گرایش مغولان به اسلام ۲. افزایش قدرت سیاسی وزیران ایرانی،

ادبیات و تاریخنگاری

رشد زبان فارسی، در قلمرو نظم و نثر، در دوره فرمانروایی ایلخانان، در نتیجه احیا و تقویت هویت ایرانی گسترش شعر حماسی و شاهنامه سرایی در عصر تیموری، و رواج شعرو شاعری در این دوره. توجه شاهرخ، سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوایی، وزیر شاعر او به زبان و ادب فارسی و تشویق و پشتیبانی شاعران و ادیبان توسط آنها.

گسترش شعر و شاعری در این دوره در میان مردم عادی و برخاستن بسیاری از شاعران از میان قشرهای مختلف مردم رواج تاریخ در عصر ایلخانان و تا حدودی دوره تیموریان و نگارش کتابهای تاریخی از دوران مذکور به زبان فارسی، بعنوان بهترین تاریخنگارهای جهان اسلام تا آن زمان

علل رشد تاریخ: ۱. علاقه مندی ایلخانان و فرمانروایان تیموری به جاودانه ساختن کشورگشایی و موفقیتهای سیاسی و نظامی خود ۲. خودآگاهی رجال ایرانی،

از آثار تاریخی مهم این روزگار: ۱. تاریخ جهانگشا، نوشته ی عطاملک جوینی (تألیف 658 ق)، ۲. جامع التواریخ، اثر خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی 717 645 (ق)، ۳. تاریخ گزیده، تألیف حمدالله مستوفی (تألیف 730 ق)

دانشهای دیگر

رونق برخی علوم مورد نیاز ایلخانان از قبیل ریاضیات، نجوم، پزشکی، فلسفه، عرفان و فقه و تدوین آثار مهمی در این رشته ها

اهمیت نقش خواجه نصیرالدین توسی در این عرصه. اقدامات خواجه نصیرالدین در عرصه علمی: ۱. برگرداندن بسیاری از دانشمندان متواری در برابر هجوم مغولان به ایران ۲. تجمع دانشمندان در مرکز علمی رصدخانه ی مراغه در نتیجه هموار نمودن زمینه ی فعالیت های علمی

رونق علوم مختلف در عصر تیموریان ، به ویژه توجه معارف دینی

نشانه ی رشد و رونق علوم مختلف در دوره ی تیموری: فعالیت مراکز علمی و کتابخانه های شهرهای هرات و سمرقند در زمان جانشینان تیمور و جذب طالبان علم از سراسر ایران و جهان اسلام به خود . وجود شمار قابل توجه دانشمندان متبحر در رشته های مختلف علمی